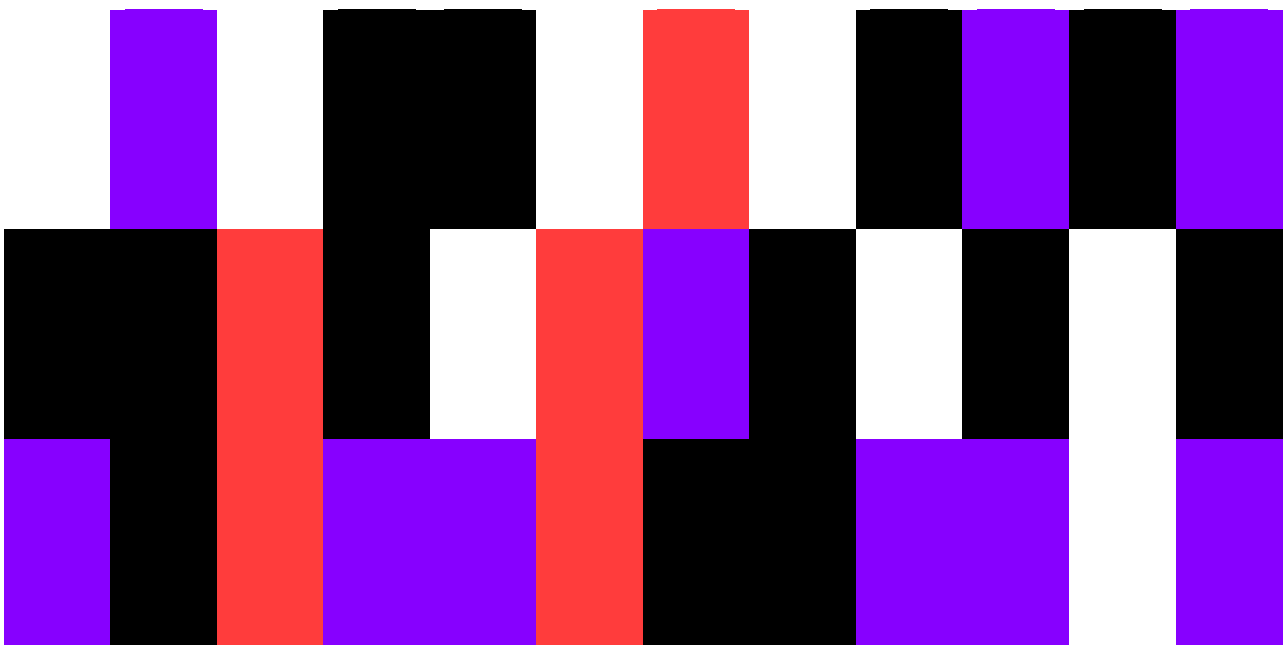

Actualització de la cartografia i caracterització dels entorns alimentaris locals en l'àmbit de l'AMB

Resum executiu

Data: Febrer de 2025

- Deserts, pantans i oasis alimentaris: Com l'entorn geogràfic i social influeix en els nostres hàbits alimentaris.
- L'accés a aliments frescos i saludables a l'àrea metropolitana de Barcelona: una realitat desigual enfront de la proliferació de pantans alimentaris.
- L'accés a aliments frescos és fàcil a Barcelona, però l'exposició de la població a menjar processat és molt elevada, poden repercutir en la salut de les persones i la sostenibilitat ambiental.
- Oasis ecològics en augment, però les barreres econòmiques mantenen les desigualtats d'accés a l'alimentació ecològica.
- S'han de transformar els nostres entorns alimentaris perquè les opcions saludables i sostenibles siguin les més fàcils per a la població en termes de temps, economia i accés geogràfic.
- La cartografia dels entorns alimentaris: una eina clau per a la planificació urbana i la política pública alimentària a l'àrea metropolitana.

Treball realitzat per

Direcció

Victor Ténez (AMB)

Elena Domene (Institut Metròpoli)

Autoria

Elena Domene

Laura Calvet Mir

Personal tècnic de suport

Marta Andreu (Servei de Cartografia)

Francesc Coll (Servei de Cartografia)

Jorge Càtedra (Servei de Treball de camp)

Núria Ruiz (Servei d'Estadística)

Leticia Machado (Estudiant del Màster Metròpoli)

Febrer de 2025

La manera de citar el present informe serà:

Domene, Elena; Marta, Andreu; Calvet Mir, Laura; Ruiz, Núria; Machado, Leticia (2024). Actualització de la cartografia i caracterització dels entorns alimentaris locals a l'àmbit de l'AMB. Institut Metròpoli, Bellaterra.

Aquest estudi és resultat d'un encàrrec de treball de l'AMB, en el marc del contracte programa AMB-Institut Metròpoli 2024-2027

Índex de contingut

1. L'entorn alimentari a l'àrea metròpoli: una peça clau per a la salut i l'equitat social.....	4
2. Resultats clau.....	5
2.1. L'oferta alimentària a l'àrea metropolitana és variada i predominen les botigues de barri.....	5
2.2. La distribució espacial dels elements de l'oferta alimentària no és homogènia	7
2.3. Els deserts alimentaris són pràcticament inexistents a l'àrea metropolitana.....	8
2.4. Els pantans alimentaris estan molt estesos a l'àrea metropolitana de Barcelona.....	9
2.5. Bon accés però desigual a l'oferta alimentària de producció ecològica.....	12
3. Aprenentatges.....	13
3.1. Diversitat i mixtura d'usos per fomentar l'oferta saludable.....	13
3.2. Mesures integrals per combatre els pantans alimentaris i les desigualtats	13
3.3. Garantir l'accés a aliments ecològics sense generar desigualtats en barris vulnerables	13
3.4. La cartografia com a eina clau per transformar els sistemes alimentaris.....	14
4. Apèndix metodològic.....	16

1. L'entorn alimentari a l'àrea metròpoli: una peça clau per a la salut i l'equitat social

L'accés a aliments saludables no depèn només de les eleccions individuals, sinó també de l'entorn alimentari local. La disponibilitat, accessibilitat i assequibilitat dels aliments en el dia a dia de les persones influeixen directament en la seva dieta i salut.

Diversos estudis han demostrat que viure a prop de supermercats o botigues d'aliments frescos es relaciona amb millors hàbits alimentaris i menys obesitat. En canvi, la presència predominant de menjar ràpid i productes processats s'associa amb més risc d'obesitat i malalties cardiovasculars. Aquest fenomen, àmpliament documentat en països anglosaxons, també està present a la regió mediterrània. A l'Estat espanyol, l'augment del consum d'aliments ultraprocessats, especialment entre infants i població vulnerable, contribueix a desigualtats en salut.

Per comprendre millor aquests patrons, la literatura científica diferencia entre tres tipus d'entorns alimentaris:

Àrees amb baixa oferta d'aliments saludables: Zones amb baixa oferta d'establiments d'aliments frescos i saludables a uns 5 minuts caminant (radi de 400 m)

Deserts alimentaris: zones amb escassa disponibilitat d'aliments frescos i saludables a 5 minuts caminant (radi de 400 m) en àrees amb rendes baixes, on l'accés a aquests productes pot ser limitat per barreres econòmiques i geogràfiques.

Pantans alimentaris: espais amb una alta concentració d'oferta poc saludable, com aliments processats i menjar ràpid en un radi de 5 minuts caminant (radi de 400 m).

Oasis i miratges d'alimentació ecològica: àrees amb bon accés a aliments ecològics a 5 minuts a peu (radi de 400 m). Si, a més, són àrees amb rendes baixes, es consideren miratges alimentaris, per la barrera d'accés econòmic.

Índex d'oferta d'aliments frescos i saludables: Proporció d'oferta d'establiments d'aliments frescos i saludables respecte del total de l'oferta d'alimentació a 5 minuts caminant (radi de 400 m).

Aquest estudi analitza els entorns alimentaris locals de l'àmbit metropolità des d'una perspectiva espacial. L'objectiu és identificar deserts, pantans i oasis alimentaris i oferir una diagnòsi de l'entorn alimentari a escala municipal i de barri. A partir d'aquesta anàlisi, es podran impulsar polítiques que millorin l'accés a una alimentació saludable i redueixin les desigualtats en salut.

2. Resultats clau

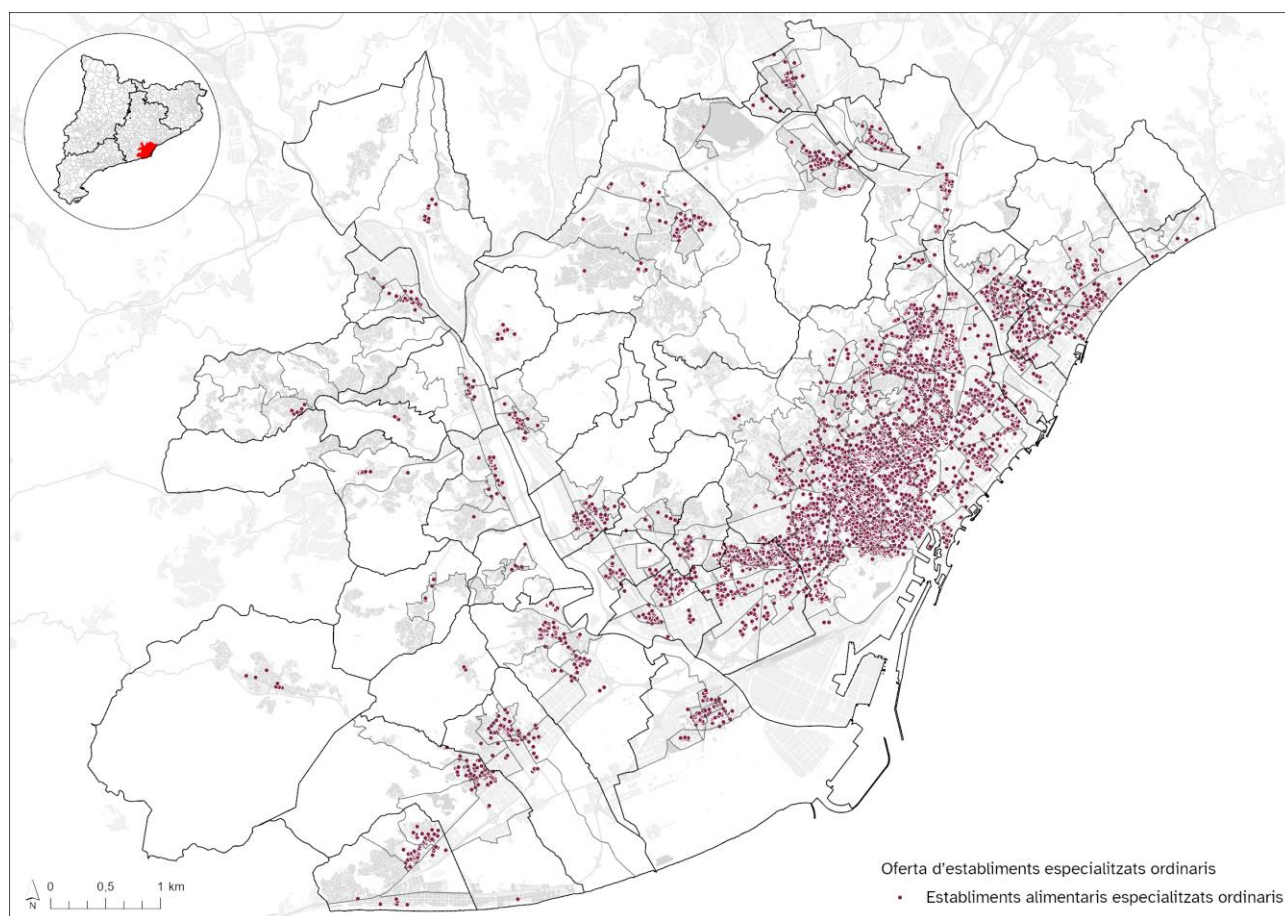
2.1. L'oferta alimentària a l'àrea metropolitana és variada i predominen les botigues de barri

Les botigues de barri com ara les verduleries, carnisseries, peixateries, pastisseries lideren l'oferta alimentària: representen el 41,4% dels 14.992 establiments als municipis. Aquesta tipologia predomina per sobre d'altres formats com els autoserveis (16,8%) o els establiments en mercats municipals (15,2%). Els supermercats constitueixen el 13,0% de l'oferta alimentària.

Taula 1. Nombre, percentatge i densitat per habitant d'elements de l'oferta alimentària (grans tipologies). Àrea metropolitana de Barcelona. 2022-2023. Font: Institut Metròpoli.

	Total (n)	% sobre el total	Densitat per 10.000 habitants
Botiga de barri	6.203	41,4%	18,5
Establiment en mercats municipals	2.277	15,2%	6,8
Autoservei/botiga de conveniència	2.521	16,8%	7,5
Supermercat	1.943	13,0%	5,8
Plats preparats (no degustació)	473	3,2%	1,4
Menjar ràpid i degustació a local	1.306	8,7%	3,9
Mercat setmanal	81	0,5%	0,2
Cooperatives i grups de consum	88	0,6%	0,3
Horts urbans	100	0,7%	0,3
Total	14.992	100%	44,8

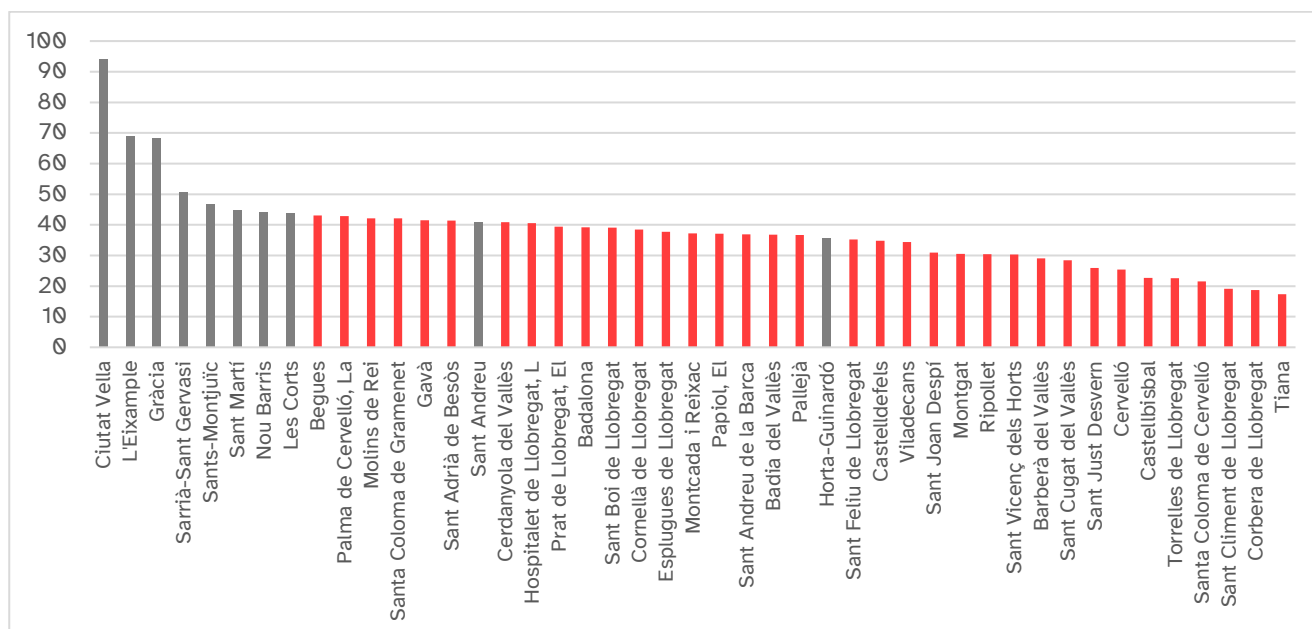
Mapa 1. Oferta de botigues de barri. Àrea metropolitana de Barcelona. 2022-2023. Font: Institut Metrópoli.

2.2. La distribució espacial dels elements de l'oferta alimentària no és homogènia

Barcelona destaca per la densitat d'establiments alimentaris per habitant, amb 52,8 establiments per cada 10.000 habitants. Els districtes de Ciutat Vella (94,1), l'Eixample (68,7) i Gràcia (68,2) lideren la concentració d'establiments, seguit de la majoria dels districtes de la ciutat i altres municipis de l'àrea metropolitana, amb una oferta que oscil·la entre 30 i 50 establiments per 10.000 habitants. En contrast, municipis com Sant Climent de Llobregat, Corbera de Llobregat i Tiana presenten una densitat d'oferta alimentària més baixa.

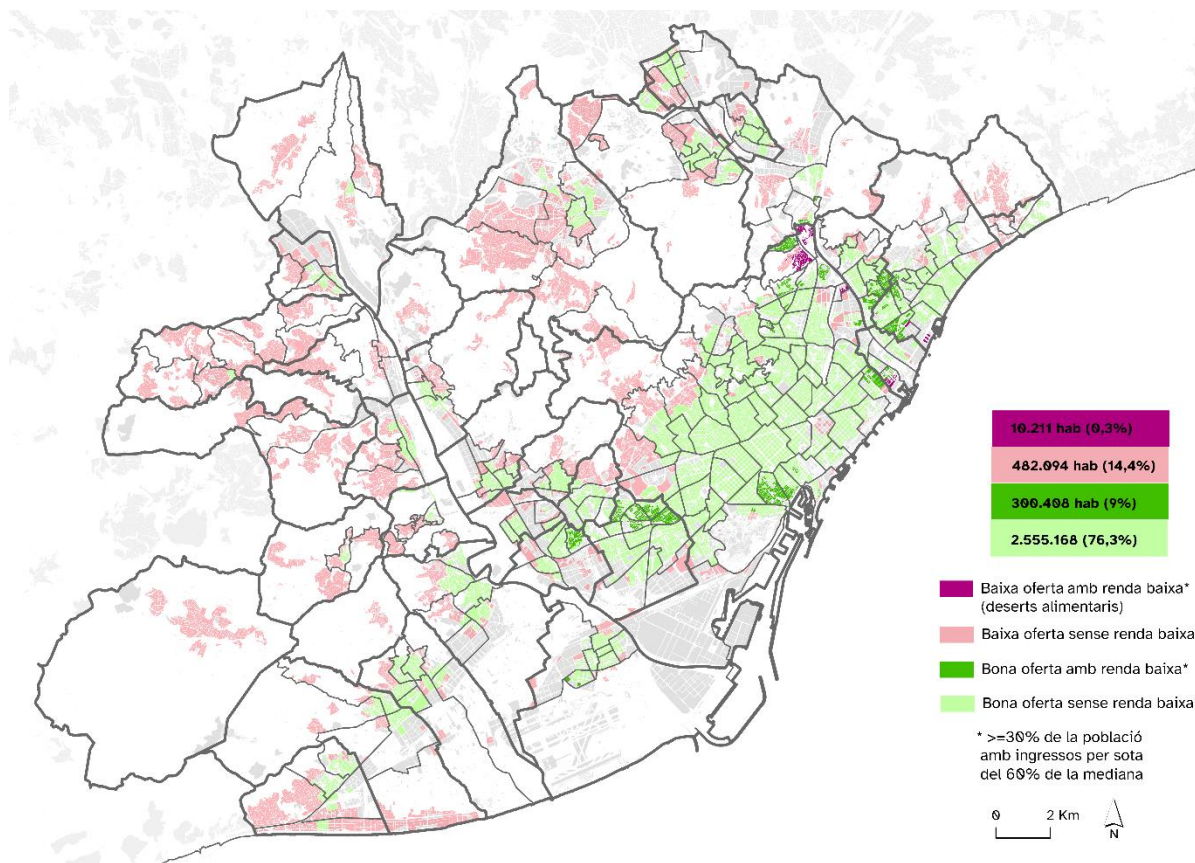
Gràfic 1. Nombre d'elements de l'oferta alimentària (establiments per 10.000 habitants). Municipis i districtes de l'àrea metropolitana de Barcelona. 2022-2023. Font: Institut Metròpoli.

2.3. Els deserts alimentaris són pràcticament inexistents a l'àrea metropolitana

Tot i que el 14,7% de la població de l'Àrea Metropolitana de Barcelona viu en seccions censals amb una oferta baixa d'aliments frescos i saludables, només un 0,3% d'aquesta població es troba també en àrees en risc de pobresa, per tant, en un desert alimentari. Això suggereix que els deserts alimentaris són pràcticament inexistents a l'àrea metropolitana. No obstant això, hi ha barris concrets, com Vallbona (100%) o Torre Baró (68,73%) a Barcelona, on una part significativa de la població encara es troba en zones amb escassa oferta alimentària saludable.

Mapa 2. Deserts alimentaris i àrees amb baixa oferta d'aliments frescos i saludables i a l'àrea metropolitana de Barcelona. 2022-2023. Font: Institut Metròpoli.

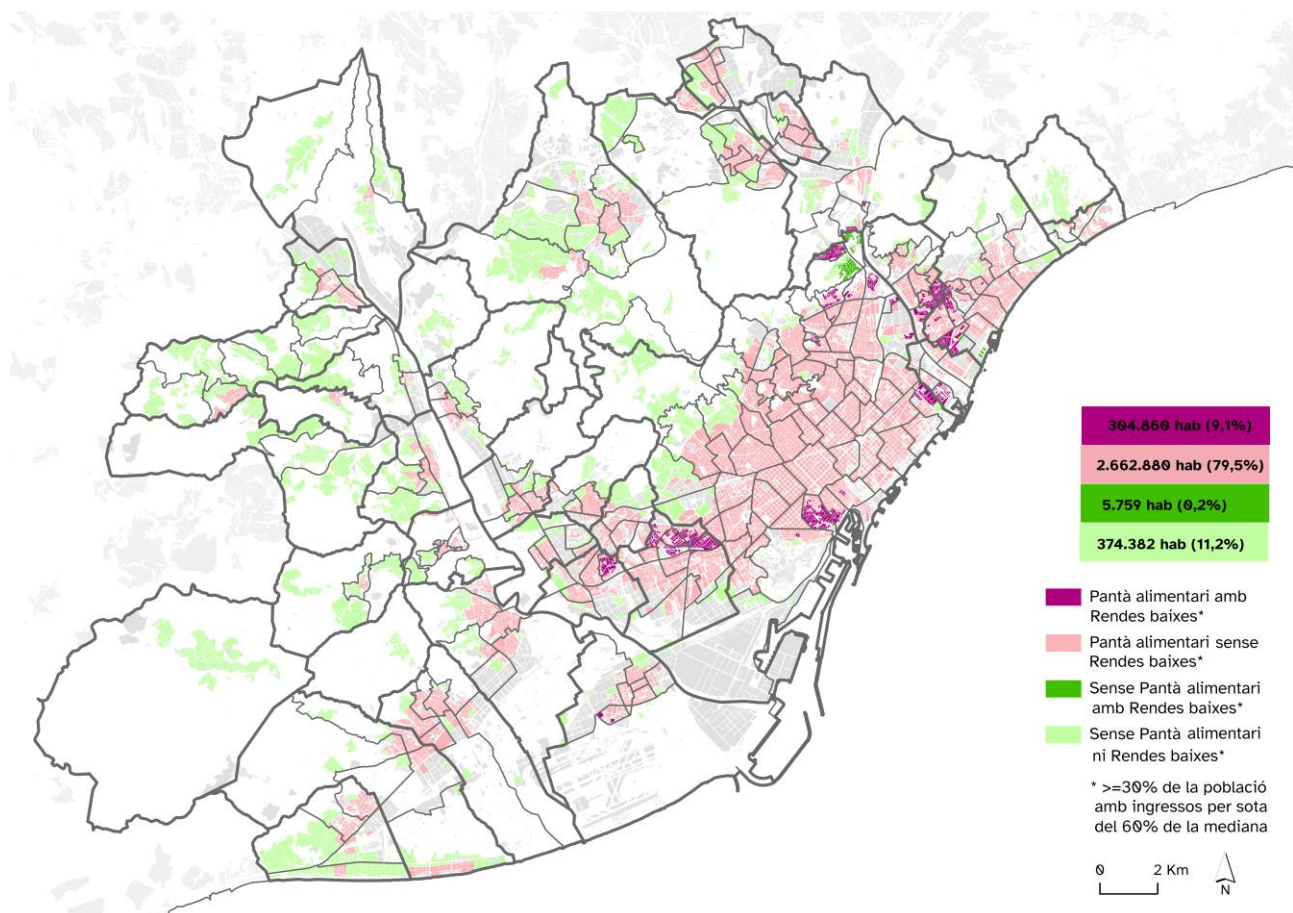
Nota: Deserts alimentaris: Zones amb quatre o menys establiments d'aliments frescos i saludables en un radi de 400 metres, on almenys el 30% de la població viu sota el llindar de pobresa. Les àrees ressaltades en blau tenen un 30% o més de la població amb ingressos per unitat de consum inferiors al 60% de la mediana (llindar de pobresa). Font: Elaboració pròpia a partir dels censos municipals de locals comercials i Atles de distribució de renda de les llars 2021 de l'INE.

2.4. Els pantans alimentaris estan molt estesos a l'àrea metropolitana de Barcelona

El 88,65% de la població de la metròpoli viu en seccions censals amb quatre o més establiments d'aliments poc saludables en un radi de 400 metres, el que es consideren com a pantans alimentaris. D'aquesta població, un 9,11% també resideix en zones amb més del 30% de la població en risc de pobresa, destacant així la relació entre els pantans alimentaris i les desigualtats socioeconòmiques.

Hi ha barris, però, on la majoria de la població viu en pantans alimentaris. El 100% de les persones residents a Ciutat Meridiana (Barcelona), La Ribera (Montcada i Reixac) i la Mina (Sant Adrià del Besòs) estan exposades a entorns alimentaris poc saludables. Els barris de la Torrassa (Hospitalet de Llobregat) i Fondo (Santa Coloma de Gramenet) tenen més d'un 90% de la població en pantans alimentaris.

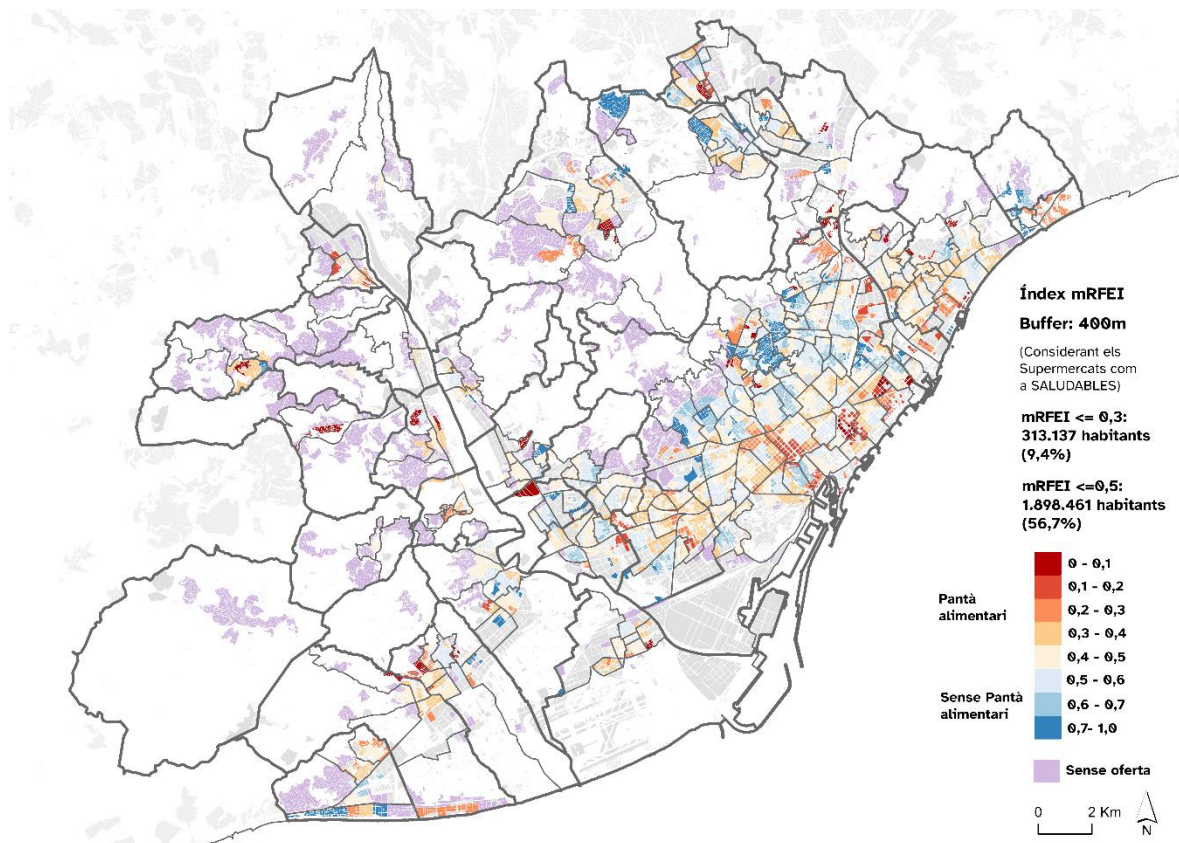
Mapa 3. Pantans alimentaris on es concentren els punts de venda d'aliments poc saludables a l'àrea metropolitana de Barcelona. 2022-2023. 2022-2023. Font: Institut Metròpoli.

Nota: Pantans alimentaris: Zones amb quatre o més establiments d'aliments poc saludables en un radi de 400 metres, on almenys el 30% de la població està sota el llindar de pobresa. Les àrees ressaltades en blau tenen un 30% o més de la població amb ingressos per unitat de consum inferiors al 60% de la mediana (llindar de pobresa). Font: Elaboració pròpia a partir dels censos municipals de locals comercials i Atles de distribució de renda de les llars 2021 de l'INE.

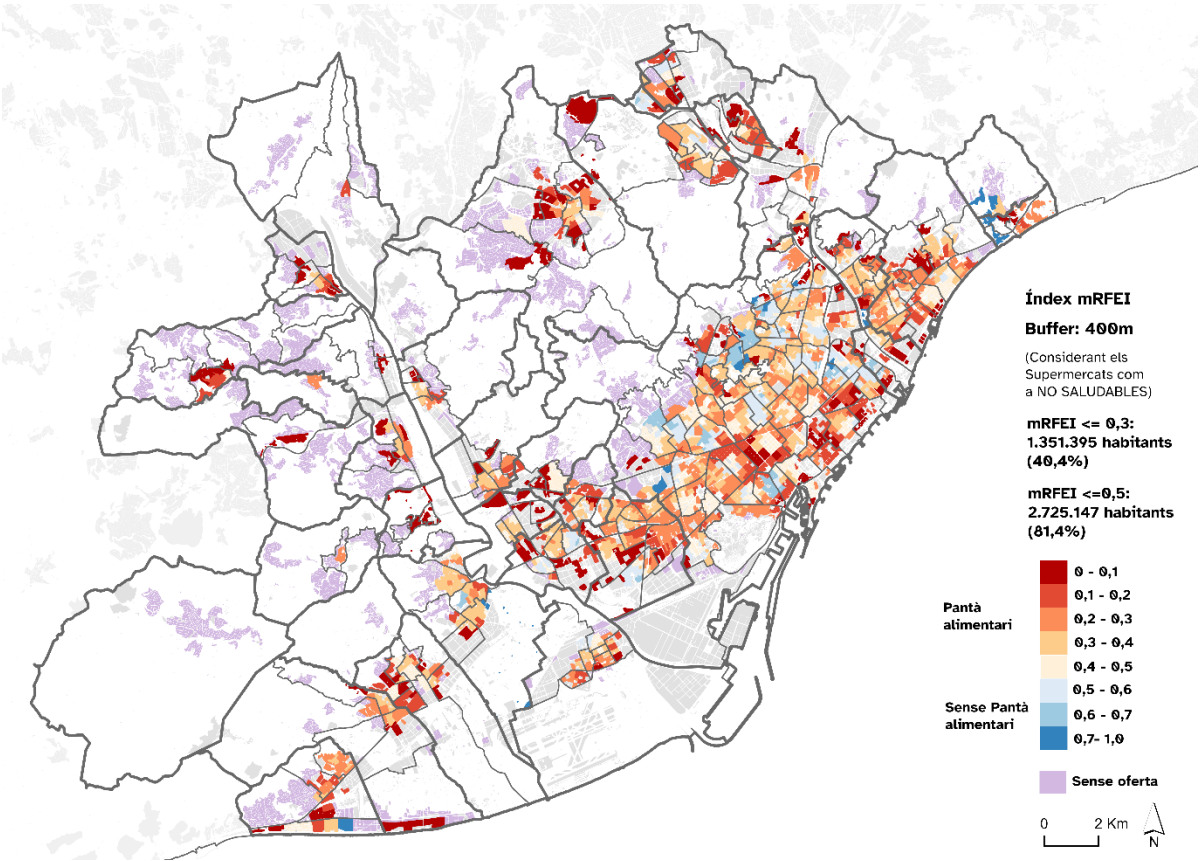
Pel que fa a la relació entre oferta saludable i el total de l'oferta, el Mapa 4 mostra les zones amb més concentració d'oferta poc saludable si es té en compte que en els supermercats es pot trobar oferta saludable. Es continua veient que l'oferta poc saludable és molt present a tot el territori metropolità, amb un 56,7% vivint en zones on el 50% de l'oferta és no saludable.

Mapa 4. Índex d'oferta d'aliments frescos i saludables considerant els supermercats com a establiments amb oferta de producte saludable a l'àrea metropolitana de Barcelona. 2022-2023. Font: Institut Metròpoli.

El Mapa 5 mostra les zones amb més concentració d'oferta poc saludable si es té en compte que en els supermercats també es pot trobar oferta poc saludable i, per tant, no es considera saludable. Es veu clarament que l'oferta poc saludable és molt present a tot el territori metropolità, amb un 81,4% de la població vivint en zones on el 50% de l'oferta és no saludable.

Mapa 5. Índex d'oferta d'aliments frescos i saludables considerant els supermercats com establiments amb oferta de producte no saludable a l'àrea metropolitana de Barcelona. 2022-2023. Font: Institut Metròpoli.

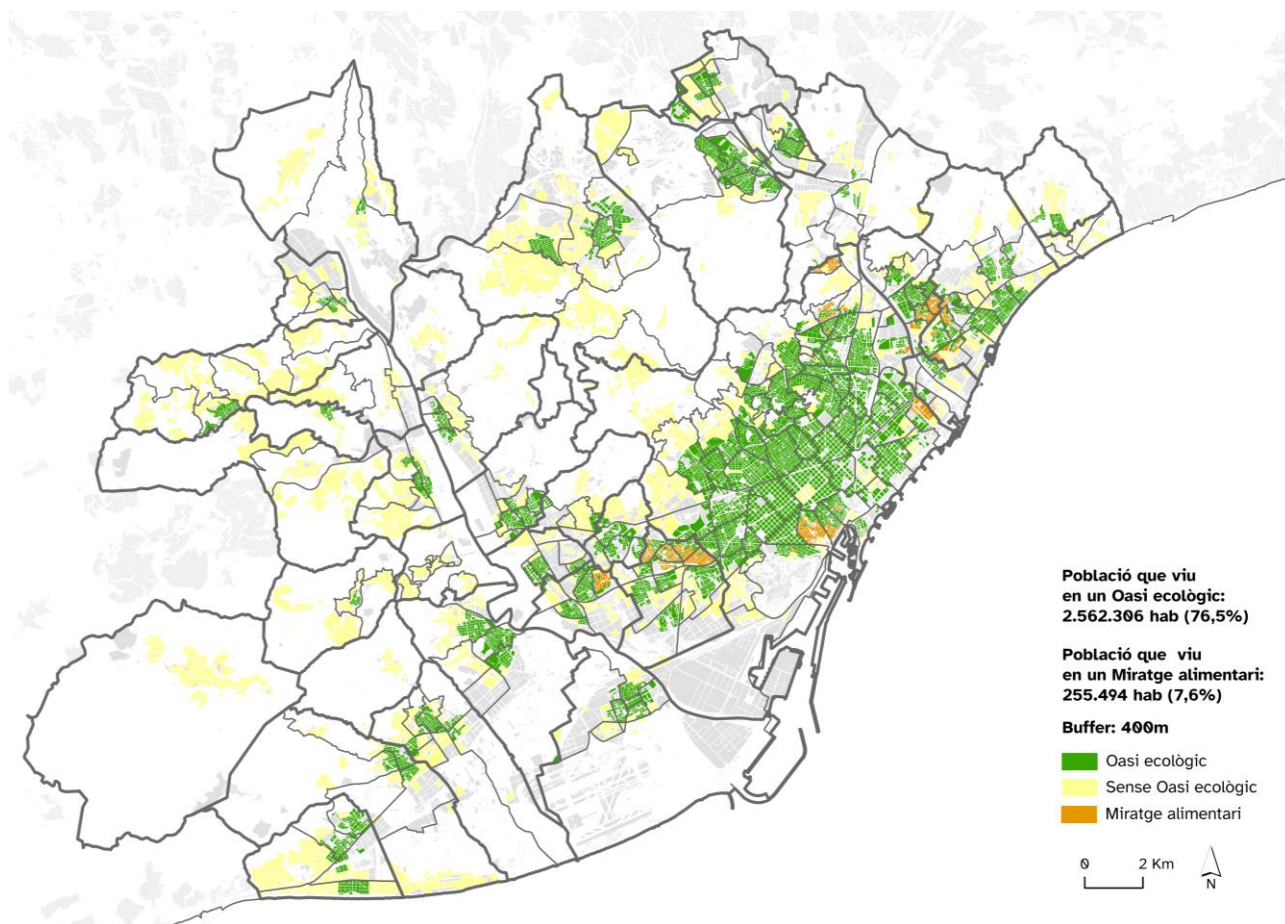

2.5. Bon accés però desigual a l'oferta alimentària de producció ecològica

El 76,65% de la població de l'àrea metropolitana viu en seccions censals on hi ha més de quatre establiments de productes ecològics en un radi de 400 metres, el que es consideren oasis d'alimentació ecològica. Els supermercats amb una secció de producte ecològic, ha contribuït a aquest de l'accés a l'oferta ecològica.

Tot i l'existència d'oasis d'alimentació ecològica, aquests espais no són accessibles per a una part de la població vulnerable, la qual es troba en situació de precarietat econòmica, en concret un 7,6% de la població de l'àrea metropolitana. Els barris de la Torrassa (95,80% de la població viu en un miratge alimentari), Fondo (94,61%) o Ciutat Meridiana (84,68%) en són clars exemples.

Mapa 6. Oasis alimentaris a l'àrea metropolitana de Barcelona. 2022-2023

Nota: Oasis d'alimentació ecològica: Zones amb més de quatre establiments de productes ecològics en un radi de 400 metres. Si a més són àrees amb un 30% o més de la població sota el llindar de pobresa, es consideren miratges alimentaris. Les àrees ressaltades en blau tenen un 30% o més de la població amb ingressos per unitat de consum inferiors al 60% de la mediana (llindar de pobresa). Font: Elaboració pròpia a partir de dades d'alternatives alimentàries, els censos municipals de locals comercials i l'Atlas de distribució de renda de les llars 2021 de l'INE.

3. Aprenentatges

3.1. Diversitat i mixtura d'usos per fomentar l'oferta saludable

La configuració urbana consolidada i diversa de l'àrea metropolitana de Barcelona facilita l'accés a una oferta alimentària variada, amb una bona presència de mercats municipals, supermercats, botigues especialitzades i altres fonts d'aliments frescos. No obstant això, en alguns barris amb una major concentració de persones en situació de vulnerabilitat, persisteixen zones amb escassa oferta saludable, el que posa de manifest la necessitat d'una planificació alimentària més equitativa. Les botigues de barri i els mercats municipals, que representen una part important de l'oferta alimentària, poden jugar un rol fonamental en millorar l'accés a productes frescos i saludables.

3.2. Mesures integrals per combatre els pantans alimentaris i les desigualtats

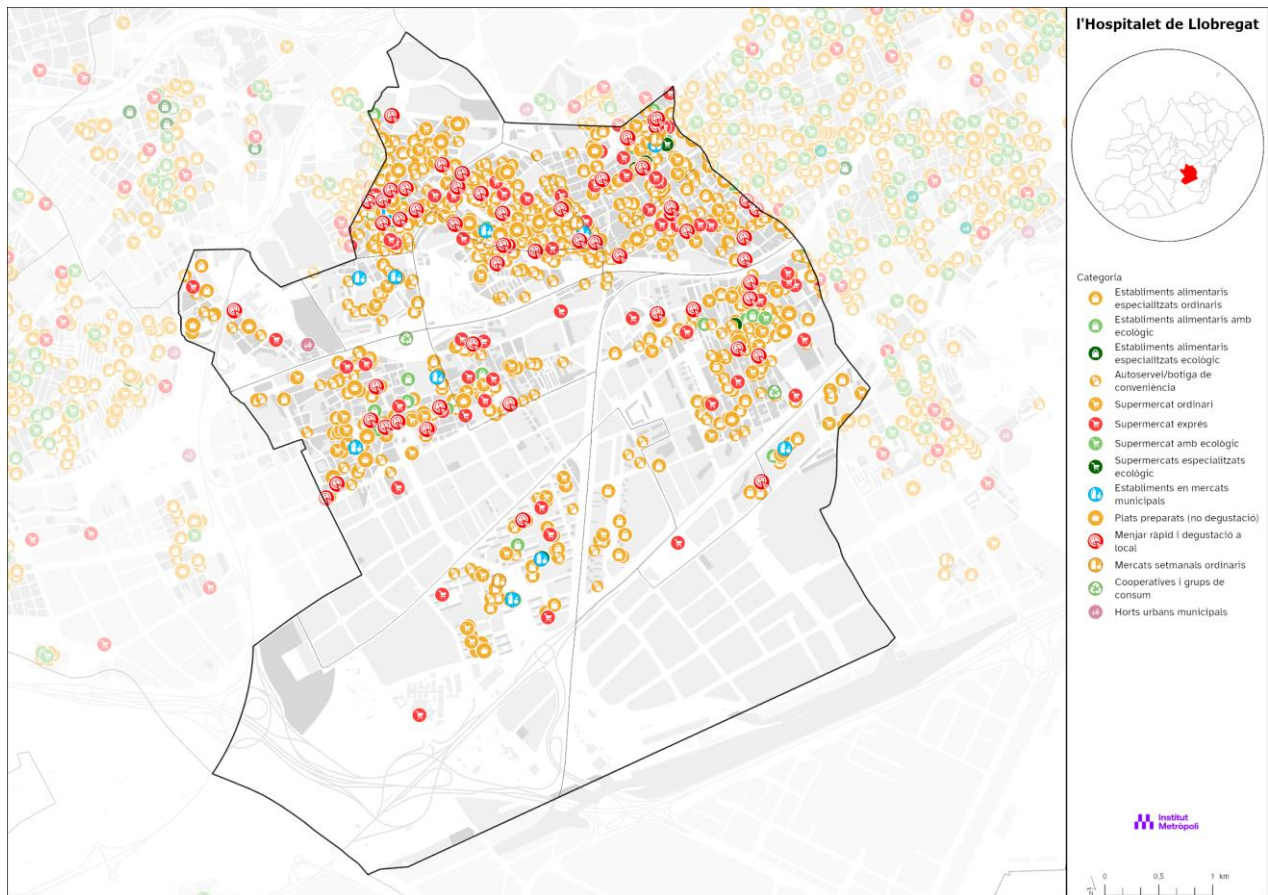
El 88,65% de la població metropolitana està exposada a pantans alimentaris, inclosos els barris més desfavorits, el que augmenta els riscos per a la salut en aquests barris. Això demostra que no n'hi ha prou amb augmentar l'oferta d'aliments saludables i ecològics i regular els punts de venda d'aliments poc saludables. És essencial que aquestes iniciatives vagin acompanyades d'estratègies integrals que abordin la desigualtat en l'accés tant físic com econòmic, promoguin l'educació alimentària i donin suport als sistemes de producció local, com les cooperatives i els grups de consum. Promoure entorns alimentaris que integrin pràctiques sostenibles en tota la cadena de subministrament, des de la producció fins al consum, contribuirà a crear sistemes alimentaris urbans més justos, sostenibles i resilients.

3.3. Garantir l'accés a aliments ecològics sense generar desigualtats en barris vulnerables

En molts barris, les zones amb accés a aliments ecològics poden funcionar com a "oasis ecològics." Tanmateix, els preus més alts solen restringir l'accés per a famílies amb baixos ingressos, creant una barrera a opcions d'alimentació saludables i sostenibles. Així doncs, els supermercats amb seccions de producte ecològic han millorat l'accés, però no resolen la problemàtica de l'accessibilitat econòmica. En barris de baixos ingressos, aquests "oasis" poden convertir-se en "miratges alimentaris", on les opcions ecològiques existeixen, però romanen fora de l'abast econòmic de moltes famílies. Per tant, és necessari fer polítiques alimentàries inclusives que beneficiïn tots els residents de manera justa.

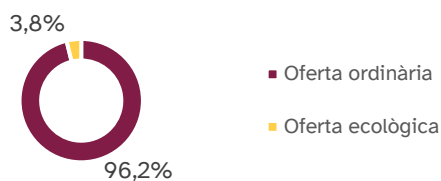
3.4. La cartografia com a eina clau per transformar els sistemes alimentaris

La cartografia per municipis dels entorns alimentaris és una eina clau a l'hora de millorar l'accés a aliments saludables i sostenibles. Així com per fomentar la planificació urbana i la política pública alimentària.

	Total	% del municipi	% de l'AMB	N/10.000 hab
Establiments alimentaris especialitzats ordinaris	443	39,4%	7,92	16,01
Establiments alimentaris amb ecològic	21	1,9%	3,73	0,76
Establiments alimentaris especialitzats ecològic	2	0,2%	4,17	0,07
Establiments en mercats municipals	172	15,3%	7,55	6,22
Autoservei/botiga de conveniència	255	22,7%	10,12	9,22
Supermercats ordinaris	66	5,9%	13,78	2,39
Supermercats exprés	59	5,3%	8,81	2,13
Supermercats amb ecològic	2	0,2%	0,31	0,07
Supermercats especialitzats ecològic	2	0,2%	1,37	0,07
Plats preparats (no degustació)	39	3,5%	8,25	1,41
Menjar ràpid i degustació a local	55	4,9%	4,21	1,99
Mercats setmanals ordinaris	3	0,3%	5,36	0,11
Mercats setmanals amb oferta ecològica	0	0%	0	0
Cooperatives i grups de consum	2	0,2%	2,27	0,07
Horts urbans comunitaris	0	0%	0	0
Horts urbans municipals	2	0,2%	3,23	0,07
Total	1123	100%	7,49	40,60

	Total	N/10.000 hab
Oferta ordinària	1.080	39,04
Oferta ecològica	43	1,55
Total	1.123	40,60

Aquesta cartografia permetria en el futur:

- Millorar la salut pública, facilitant la localització de recursos per una alimentació més equilibrada i nutritiva.
- Promoure el consum local i de temporada, que es considera fonamental per la salut planetària.
- Facilitar la planificació urbana amb criteris de salut i justícia alimentària.
- Garantir el dret a l'alimentació sana i de qualitat per a tota la població.
- Implementar polítiques educatives i de sensibilització sobre l'alimentació saludable i sostenible i les opcions disponibles en cada àrea, evitant les receptes generals.
- Analitzar l'impacte ambiental de les xarxes d'alimentació, com per exemple el consum de productes locals enfront de productes importats, ajudant a promoure pràctiques més sostenibles i responsables.

4. Apèndix metodològic

A1. Fonts i processament de les dades

Les dades de població per edats simples a escala de secció censal i per al cens de població anual l'1 de gener del 2022 i l'1 de gener del 2023 es van obtenir de l'Institut Nacional d'Estadística (INE). Les dades socioeconòmiques de població amb ingressos per unitat de consum per sota del 60% de la mitjana espanyola Atlés de distribució de renda de les llars de l'Institut Nacional d'Estadística (INE, 2021). La classificació dels punts de venda d'aliments es basa en una adaptació de treballs previs de Garcia et al. (2020) i Garcia-Sierra et al. (2021) a Barcelona.

Taula 2. Fonts de dades utilitzades per l'anàlisi dels entorns alimentaris a l'àrea metropolitana de Barcelona

Entorn alimentari Barcelona	Font	Any	Escala
Punts de venda d'aliments	Per AMB: Cens de l'oferta comercial de l'alimentari quotidià a l'àmbit de l'AMB (sense Barcelona), 2023. Treball de camp específic desenvolupat durant el 2023. Per Barcelona: Cens d'activitats econòmiques en planta baixa de la ciutat de Barcelona (Ajuntament de Barcelona, 2023)	2022	Coord. UTM
Punts de venda d'aliments ECO	Per AMB: Cens de l'oferta comercial de l'alimentari quotidià a l'àmbit de l'AMB (sense Barcelona), 2023. Treball de camp específic desenvolupat durant el 2023. Per Barcelona: XXXX	2022	Coord. UTM
Cooperatives i grups de consum	Institut Metropolí (producció pròpia)	2019	Coord. UTM
Horts urbans comunitaris	Base de dades d'horts urbans de l'Ajuntament de Barcelona (Direcció d'Espais Verds i Biodiversitat Medi Ambient i Serveis Urbans - Ecologia Urbana, Ajuntament de Barcelona, 2021)	2021	Coord. UTM
Horts urbans municipals	Base de dades d'horts urbans de l'Ajuntament de Barcelona (Direcció d'Espais Verds i Biodiversitat Medi Ambient i Serveis Urbans - Ecologia Urbana, Ajuntament de Barcelona, 2021)	2021	Coord. UTM

A2. Classificació dels punts de venda d'aliments

A3. Definicions

Per analitzar la distribució desigual de l'oferta alimentària, s'ha utilitzat una metodologia d'anàlisi espacial basada en les seccions censals, amb un buffer de 400 metres per comptabilitzar els establiments alimentaris i identificar deserts, pantans i oasis. En seccions censals grans, el centroid s'ha ajustat per la trama urbana per millorar la precisió en zones més densament poblades.

Àrees amb baixa oferta d'aliments saludables: Zones amb quatre o menys establiments d'aliments frescos i saludables en un radi de 400 metres

Deserts alimentaris: Àrees on hi ha quatre o menys establiments alimentaris amb oferta de producte fresc i aliments saludables en un radi de 400 metres, és a dir, a cinc minuts caminant. A més són zones on hi ha un 30% o més de la població amb ingressos per unitat de consum menor al 60% de la mediana (llindar de pobresa).

Pantans alimentaris: Àrees on hi ha quatre o més establiments amb oferta d'aliments poc saludables en un radi de 400 metres, és a dir, a cinc minuts caminant.

Oasis d'alimentació ecològica: Àrees on hi ha més de quatre establiments alimentaris amb oferta de producte ecològic en un radi de 400 metres, és a dir, a cinc minuts caminant. En aquest cas, si a més són zones on hi ha un 30% o més de la població amb ingressos per unitat de consum menor al 60% de la mediana (llindar de pobresa), es consideren **miratges alimentaris**. És a dir, zones amb oferta però no assequible per molts dels seus habitants.

Índex d'oferta d'aliments frescos i saludables: Proporció d'oferta d'establiments d'aliments frescos i saludables respecte el total de l'oferta d'alimentació en un radi de 400m.

Taula 3. Classificació dels diferents establiments en saludables i no saludables per anàlisi dels deserts, els pantans i els oasis, i l'índex d'oferta d'aliments frescos i saludables

	Deserts (saludable)	Pantans (no saludable)	Oasis (ecològic)
Tipus d'establiments			
Establiments alimentaris especialitzats ordinaris (*)	X (1)	X(2)	
Establiments alimentaris amb ecològic (*)			X
Establiments alimentaris especialitzats ecològic (*)			X
Autoservei/botiga de conveniència	X	X	
Supermercats ordinaris	X	X	
Supermercats exprés	X	X	
Supermercats amb ecològic	X	X	
Supermercats especialitzat en ecològic			X
Plats preparats (no degustació)		X	
Menjar ràpid i degustació a local		X	
Mercats setmanals ordinaris			
Mercats setmanals amb oferta ecològica			
Cooperatives i grups de consum			X
Horts urbans comunitaris			
Horts urbans municipals			

(*) Excepte begudes

(1) Carn i Porc, Fruïtes i Verdures, Ous i aus, Peix i Marisc

(2) Botigues de llaunadures, Xocolateries/Geladeires/ Degustació, Pa, Pastisseria i làctics

Recerca urbana
per transformar

Universitat Autònoma de Barcelona

Campus de Bellaterra

Plaça del Coneixement, edifici MRA, p. 2

08193 Bellaterra (Cerdanyola del Vallès)

tel.: 93 586 88 80

info@institutmetropoli.cat

www.institutmetropoli.cat

